

Спеціалізованій вченій раді
К 11.051.12
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса
МОН України
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21

В І Д Г У К
першого офіційного опонента
на дисертацію Руцинської Тетяни Петрівни
«Господарсько-правовий статус громадських організацій»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми. Статтею 6 Господарського кодексу України серед загальних принципів господарювання першим названо забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання. Тобто на сьогодні усі потенційні та діючі суб'єкти господарювання мають можливість вільно обирати будь-яку організаційно-правову форму, здійснювати діяльність на основі будь-якого майна, що використовується або використовується суб'єктом господарювання на основі права власності, господарського відання чи оперативного управління. Стосовно рецензованої дисертаційної роботи важливим є те, що Господарським кодексом не забороняється утворення суб'єктів господарювання як з метою отримання прибутку, так і з метою досягнення певного економічного чи соціального ефекту без отримання прибутку. Це є нормальною європейською і світовою практикою, що засвідчує наявність демократичного вибору в економіці. А держава зобов'язується забезпечити однакове трактування норм права по відношенню до суб'єктів господарювання, утворених на основі державного, комунального, колективного, приватного майна, в будь-якій

організаційно-правовій формі та з будь-якою комерційною чи некомерційною метою.

Одним із видів некомерційних суб'єктів господарського права є громадські організації, діяльність яких спрямована на досягнення цілей, що знаходяться у площині різних сфер життєдіяльності людини і суспільства, головною серед яких на відміну від об'єднань підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності не є отримання прибутку. Їх діяльність може бути найрізноманітнішою. В цілому вони є некомерційними організаціями. Різні суперечливі елементи господарсько-правового статусу некомерційних організацій в Україні були предметом досліджень вітчизняних вчених-господарників, серед яких можна назвати: А.Г. Бобкову, Є.В. Булатова, О.М. Вінник, С.О. Віхрова, О.В. Гарагонича, С.М. Грудницьку, В.Ю. Полякова, В.В. Резнікову, О.В. Шаповалову, В.С. Щербину та ін. Проте значна кількість практичних і теоретичних проблем як у безпосередньому створенні (реєстрації) та діяльності громадських організацій, так і в правовому регулюванні цих процесів залишається. Так само суперечливі моменти у регулюванні відносин за участі громадських організацій містять і основні нормативні акти – Цивільний та Господарський кодекси України та Закон України «Про громадські об'єднання». Тому сучасне господарське законодавство потребує свого дослідження та удосконалення. Удосконалення потребують і теоретичні засади функціонування некомерційних суб'єктів у господарському праві.

Таким чином, потреби практики, законодавства і теорії господарського права, невирішені завдання, пов'язані з утворенням та функціонуванням громадських організацій, вимагають окремих додаткових досліджень.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету МОН України імені Василя Стуса за темою «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), в межах якої авторкою здійснено дослідження

господарсько-правового статусу громадських організацій та обґрунтовано пропозиції з його удосконалення.

З огляду на викладене кандидатська дисертація Т.П. Руцинської є не лише своєчасною, але й, безумовно, має значення для теорії господарського права.

Новизна результатів наукового дослідження полягає в тому, що здійснена системна розробка нових теоретичних положень про господарсько-правовий статус громадських організацій, обґрунтовано пропозиції та здійснено рекомендації щодо змін та доповнень до вітчизняного господарського законодавства України.

Заслуговує на підтримку визначення мети роботи, предмета та об'єкта дослідження, постановка та вирішення основних завдань роботи.

Позитивним виглядає визначення суспільних потреб, призначене для цілей правового регулювання діяльності громадської організації – потреб громадянського суспільства як необмеженого кола осіб (с. 54-55; 113-114 дисертації; с. 3 автореферату). В умовах, коли в законодавстві напрями діяльності громадської організації визначаються достатньо широко за принципом «дозволено усе, що не заборонено законом», спроба хоч якось звузити чи систематизувати суспільні потреби, заради задоволення яких утворюється громадська організація, заслуговує на підтримку.

Важливим для теорії господарського права та практики діяльності самих громадських організацій, їх учасників та контрагентів виглядає запропоноване удосконалення визначення поняття громадської організації як суб'єкта господарської діяльності з урахуванням формулювання мети здійснення нею господарської діяльності – досягнення економічних і соціальних результатів та одержання доходу, який після покриття витрат і сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів спрямовується на забезпечення досягнення громадською організацією мети своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб (с. 66-67 дисертації; с. 4, 7-8 автореферату).

Слід підтримати авторку в обґрунтуванні положень, згідно з якими громадська організація, яка отримує державну підтримку, може здійснювати придбання або відчуження земельних ділянок, іншого нерухомого майна або інших значних активів лише на підставі їх незалежної оцінки (с. 8, 84, 144, 169, 212 дисертації; с. 4, 10, 15 автореферату), адже державні кошти не повинні надаватися безконтрольно.

В частині необхідності посилення державно-приватного партнерства та залучення усіх можливих ресурсів, у тому числі ресурсів суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, видів, галузей, сфер, географії діяльності слід погодитися із пропозицією забезпечення участі громадських організацій у прийнятті рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, зокрема, пропозицією передбачити обов'язок органів державної влади залучати відповідні всеукраїнські громадські організації до процесу формування і реалізації державної політики і обов'язок органів місцевого самоврядування залучати відповідні регіональні громадські організації до вирішення питань місцевого значення (с. 9, 190-191, 210 дисертації; с. 5, 12 автореферату).

Позитивною виглядає спроба удосконалення порядку управління громадською організацією, зокрема, пропозиція встановлення рекомендаційних норм щодо порядку управління громадською організацією, а також налагодження як внутрішнього, так і зовнішнього громадського контролю за діяльністю органів управління громадської організації для попередження зловживань (с. 8, 166 дисертації; с. 4, 11 автореферату). Поки складно прогнозувати життєздатність такого контролю, але сама спроба його посилення повинна бути схвалена і продовжена в інших роботах.

Слід погодитися із висновком авторки про те, що поділ громадських об'єднань за суб'єктним складом на громадські організації і громадські спілки є невиправданим. Доцільніше було б прямо передбачити право суб'єктів господарювання створювати та входити до складу громадських організацій,

залишивши поняття громадської спілки для об'єднання громадських організацій (с. 82 дисертації).

Заслуговують на увагу та підтримку й інші результати роботи Т.П. Руцинської.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Викладені в дисертації наукові висновки, положення і рекомендації є обґрунтованими, базуються на ретельному аналізі літератури з тематики дослідження та теорії й господарської практики, застосуванні господарського законодавства.

Структура дисертації Т.П. Руцинської відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад результатів дослідження здійснено на належному науково-методичному рівні. Наукові положення та рекомендації аргументовані, базуються на досвіді, накопиченому у сфері правового регулювання діяльності громадських організацій, їх нормативному забезпеченні в Україні, а також у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Італійській Республіці, Французькій Республіці, ФРН, Угорщині, Фінляндській Республіці, Латвійській Республіці, Естонській Республіці, Республіці Польща, Республіці Болгарія, Чеській Республіці, Республіці Словенія, Словацькій Республіці, Республіці Хорватія, Румунії; на Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій у Європі; на практиці діяльності судових органів України та інших країн і міжнародних судових органів, зокрема на практиці Європейського Суду з прав людини та ін.

Дисертаційне дослідження виконано на основі використання наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців, які присвячені дослідженню господарсько-правового статусу громадських організацій, некомерційних та комерційних суб'єктів господарювання, утворених у різних організаційно-правових формах, зокрема на початку роботи проведено аналіз необхідності і визначення напрямів розвитку законодавства про громадські об'єднання як суб'єкти господарського права (список використаних джерел включає 243 найменування).

Обґрунтованість сформульованих авторкою висновків і зроблених пропозицій підтверджується і фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації (9 наукових праць, опублікованих у національних фахових виданнях, у тому числі з них 4 статті індексуються у міжнародній наукометричній базі Index Copernicus International (Республіка Польща), а також 10 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій).

Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується також тим, що вони знайшли використання у практичній діяльності – у роботі Донецької обласної громадської організації «Центр законодавчих ініціатив» (довідка від 16.11.2011 р. б/н) і Торгово-промислової палати України (довідка від 20.04.2016 р. № 3091/05.0-7.3).

Висновки і рекомендації, запропоновані авторкою в результаті опрацювання значного обсягу законодавства та проведення комплексного системного дослідження, достатньо апробовані у роботі 10 науково-практичних конференцій міжнародного та всеукраїнського рівнів, які проходили у містах Софія (Республіка Болгарія), Шефїлд (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії), Перемишль (Республіка Польща), Одеса, Запоріжжя, Київ, Харків, Тернопіль, Дніпро.

У роботі успішно використані методи наукового пізнання: діалектичний, формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний та інші.

В цілому роботі притаманна логічна довершеність та цілісність, а висновки по роботі характеризуються стислістю та чіткістю.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані в законотворчій діяльності з метою вдосконалення господарського законодавства про громадські організації; у правозастосовній діяльності при вирішенні господарських спорів за участі громадських організацій та інших учасників відносин у сфері господарювання; у навчально-методичній роботі при

підготовці навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників, викладанні навчальної дисципліни «Господарське право».

Вищенаведене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Т.П. Руцинської є фундаментальним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, вагомим теоретичним і практичним внеском у науковій розробці проблем визначення елементів правового статусу громадських організацій. У ній одержано нові теоретичні і практичні результати, які разом є суттєвими для розвитку теорії господарського права і правореалізаційної практики.

Зауваження за змістом дисертації. Деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, в тому числі при захисті роботи.

1. Суперечливим, на нашу думку, виглядає обґрунтування поняття громадського підприємництва, спрямованого на забезпечення здійснення громадською організацією своєї основної діяльності та задоволення суспільних потреб (с. 7, 54 дисертації; с. 3, 7, 14 автореферату). Галузі економіки, сфери і види господарської діяльності, в яких може здійснюватися підприємництво, можуть бути різними. А саме підприємництво, рівно як і некомерційна господарська діяльність, за видами не поділяється.

2. Авторкою вперше здійснено класифікацію громадських організацій як суб'єктів господарської діяльності на такі, що є суб'єктами некомерційної господарської діяльності та мають статус неприбуткової організації, і такі, в статутах яких закріплено право здійснення підприємницької діяльності та які у зв'язку з цим втрачають статус неприбуткової організації та набувають права на податкові пільги (с. 7, 49-50 дисертації; с. 3, 7, 14 автореферату). Причому класифікація подається не як пропозиція, а як констатація існуючого факту. Але ж у статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» вказано на некомерційний статус громадських організацій; у статті 11 цього ж Закону серед відомостей, що має містити статут громадського об'єднання, передбачено мету (цілі) та напрями діяльності, а пряма вказівка на отримання чи неотримання

прибутку відсутня; з пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України випливає, що громадська організація є неприбутковою організацією.

Також авторка стверджує, що громадські організації можуть створювати підприємства для здійснення підприємницької діяльності (с. 50 дисертації). Вважаємо це неточністю, оскільки громадське об'єднання, у якого майно на праві оперативного управління, не може передати майно іншому суб'єкту для володіння, користування і розпорядження на основі права господарського відання; а громадська організація, що має певне майно на праві власності, проте здійснює некомерційну господарську діяльність, не може утворити комерційний суб'єкт господарювання (це римський правовий постулат, сформульований Ульпіаном, – *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet* – «ніхто не може передати іншому більше прав, ніж має сам»).

3. Дисертантка вперше обґрунтовує встановлення взаємозв'язку між процесом регіоналізації відносин у громадському секторі з процесом регіоналізації суспільних відносин у сфері державного управління економікою, застосування принципу субсидіарності при визначенні господарсько-правового статусу місцевих осередків громадських організацій, виокремлення за критерієм господарсько-правового статусу регіональних громадських об'єднань та їх створення на базі нині діючих місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій (с. 7, 23-24, 114, 212 дисертації; с. 3-4, 6-7, 9, 15 автореферату).

Підтримуючи принципи субсидіарності і децентралізації влади, слід, тим не менше, зауважити авторці, що по-перше, громадські організації не облишені права утворювати відокремлені підрозділи у регіонах, а через реалізацію такої пропозиції самі звуть свою компетенцію; по-друге, після узгодження із положеннями Цивільного кодексу України з 2013 року у Законі України «Про громадські об'єднання» поняття місцевих осередків громадських організацій було скасовано. Тепер громадські організації можуть створювати на рівні регіонів відокремлені підрозділи – філії і представництва. Можливо це невірно, проте неможна ігнорувати діюче законодавство.

4. У роботі претендує на авторство положення про те, що громадська організація несе самостійну відповідальність за зобов'язаннями, набутими від її імені, а її засновники та члени, а також вигодонабувачі не несуть відповідальності за зобов'язаннями громадської організації (с. 9, 188-189, 210 дисертації; с. 4-5, 12 автореферату). Не зрозуміло у чому тут новизна роботи, адже на сьогодні члени громадської організації не несуть особистої відповідальності за її зобов'язаннями, рівно як і громадська організація не несе відповідальності за зобов'язаннями її членів.

5. Робота містить також окремі дискусійні моменти. Так, з метою державного стимулювання діяльності громадських організацій, що згідно зі статутом ведуть підприємницьку діяльність, запропоновано зниження процентної ставки податку на додану вартість до 6 відсотків (с. 183-184 дисертації; с. 12 автореферату). По-перше, не зрозуміло чому саме їм держава повинна надавати підтримку. Вважаємо, що надання підтримки повинно залежати від виду та якості діяльності суб'єкта, а не від його організаційно-правової форми. А по-друге, податок на додану вартість є непрямим податком, тобто в підсумку його сплачує не суб'єкт господарювання, а споживач його продукції. Тому суб'єкт господарювання такої пільги не відчує; він був би більш зацікавлений у зниженні ставки податку на прибуток (якщо він є його платником), плати за землю, воду, електроенергію тощо.

У підрозділі 3.2 роботи слушно пропонується передбачити, що, окрім саморозпуску, реорганізації, та примусового розпуску унаслідок заборони громадської організації, правосуб'єктність громадської організації може бути припинена у примусовому порядку також у випадку банкрутства (с. 207-209 дисертації; с. 13 автореферату). Сюди можна додати, що громадська організація може бути припинена на підставі судового рішення, не пов'язаного із банкрутством.

На сторінках 65 і 66 дисертації авторка після пропозиції удосконаленого поняття громадської організації намагається дати визначення громадської організації як суб'єкта господарського права. Проте на прикладах з глосаріїв і

положень законів України «Про господарську діяльність в Збройних Силах України», «Про захист економічної конкуренції» аналізується поняття «суб'єкт господарювання» а в пропонованому визначенні застосовується термін «суб'єкт господарського права». Це є або неточністю, або ж авторка ототожнює поняття «суб'єкт господарювання» і «суб'єкт господарського права».

6. На основі досвіду шести країн ЄС дисертанткою пропонується запровадити кількісні критерії доходу від підприємницької діяльності громадської організації (наприклад, у Словенії прибуток від господарської діяльності громадської організації не повинен перевищувати 30 % загального доходу організації). Зокрема пропонується передбачити, що дохід від підприємницької діяльності не повинен перевищувати доходу, який отримує громадська організація із інших джерел фінансування її основної діяльності (с. 53 дисертації). Вважаємо невірним як сучасний стан українського законодавства і господарської практики, так і пропозиції авторки. На нашу думку, некомерційна організація взагалі не повинна отримувати прибуток. Якщо практика говорить про інше, то потрібно в законодавстві повністю скасувати некомерційний статус будь-яких суб'єктів господарювання, як це є, наприклад, в окремих країнах із високим рівнем розвитку економіки.

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, оскільки викликані не стільки вадами дисертації, скільки складністю відносин, які виникають та мають місце при організації діяльності громадських організацій в Україні, та регулюються нормами різногалузевого господарського законодавства. Значна кількість зауважень носить уточнюючий або дискусійний характер.

Дисертація Т.П. Руцинської «Господарсько-правовий статус громадських організацій» є завершеною роботою, що виконана на високому науково-теоретичному рівні і містить наукові положення та науково обґрунтовані результати в галузі науки господарського права, які розв'язують важливе

науково-прикладне завдання подолання теоретичних і практичних проблем, що мають місце у господарсько-правовому статусі громадських організацій.

Оформлення дисертації та її автореферату відповідає вимогам, встановленим МОН України. Публікації в достатній кількості вміщено у виданнях, визначених МОН України для оприлюднення положень дисертацій.

Автореферат дисертації та основні положення дисертації ідентичні за змістом, а сама дисертація Т.П. Руцинської відповідає спеціальності 12.00.04 – «господарське право; господарсько-процесуальне право».

Вищезазначене дає підстави зробити висновок, що дисертаційну роботу «Господарсько-правовий статус громадських організацій» виконано згідно з вимогами пунктів 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 згідно зі змінами та доповненнями, а авторка дисертації Руцинська Тетяна Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.04 – «господарське право; господарсько-процесуальне право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
16.02.2017 р.

Б.В. Дерев'янко

